

ВІДГУК

офіційного опонента

**докторки юридичних наук, професорки, професорки кафедри цивільного
права та процесу Державного вищого навчального закладу**

«Ужгородський національний університет»

Менджул Марії Василівни

на дисертацію

ПАВЛОВОЇ АННИ СЕРГІЇВНИ на тему

«РОЗПОДІЛ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ»,

подану до захисту у разову спеціалізовану вчену раду Хмельницького

університету управління та права ім. Леоніда Юзькова

на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право,

за спеціальністю 081 Право

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження. Актуальність теми дослідження зумовлена сучасними тенденціями розвитку сімейного законодавства України, необхідністю його подальшого вдосконалення в умовах європейської інтеграції та реформування приватноправової сфери. Важливе місце серед майнових правовідносин подружжя посідають питання розподілу майна, оскільки саме вони найчастіше стають предметом судових спорів під час розірвання шлюбу або припинення фактичних сімейних відносин.

Інститут поділу майна подружжя має важливе значення для забезпечення справедливого балансу майнових інтересів членів сім'ї, захисту прав кожного з подружжя та реалізації принципу рівності у сімейних правовідносинах. Разом із тим чинне сімейне законодавство не містить достатньо чіткого врегулювання окремих аспектів поділу спільного майна, зокрема щодо договірних та позасудових способів його здійснення, особливостей поділу окремих видів майна, боргових зобов'язань, об'єктів незавершеного будівництва та майна, обтяженого правами третіх осіб.

Проблематика поділу майна подружжя залишається дискусійною і в юридичній науці. Відсутність єдиного підходу до визначення поняття розподілу майна подружжя, співвідношення цього поняття з категоріями поділу та виділу майна, а також неоднозначність у визначенні підстав і способів поділу свідчать про необхідність подальшого теоретичного осмислення зазначених питань. Особливої актуальності дослідження набуває у зв'язку з процесами оновлення національного законодавства та потребою врахування позитивного зарубіжного досвіду правового регулювання майнових відносин подружжя.

Крім того, аналіз судової практики свідчить про наявність значної кількості спорів, пов'язаних із визначенням правового режиму майна подружжя та порядком його поділу. Існування прогалин у правовому регулюванні та неоднакове застосування судами норм сімейного законодавства зумовлюють необхідність комплексного дослідження відповідних правовідносин і вироблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування.

Дисертаційне дослідження Павлова А. С. виконала в межах наукових тем кафедри цивільного права та процесу на 2017-2023 роки «Актуальні питання правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» (державний реєстраційний номер 0117U000105) та на 2024–2030 роки «Актуальні питання правового регулювання здійснення та захисту особистих немайнових і майнових прав суб'єктів приватного права» (державний реєстраційний номер 0124U002539), що є складовими частинами наукової теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова на 2017-2026 роки (державний реєстраційний номер 01178U000103).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх новизна. Метою наукового дослідження є визначення теоретико-правових та прикладних засад розподілу майна подружжя, а також розроблення науково-теоретичних пропозицій для вирішення проблемних питань у сфері правового регулювання відносин щодо розподілу майна подружжя.

У ході дисертаційного дослідження автором було досягнуто поставленої наукової мети, що дало змогу сформулювати та аргументувати пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства з урахуванням міжнародно-правових стандартів і позитивного досвіду окремих держав Європейського Союзу. Визначені завдання дослідження послідовно реалізовані в змісті роботи та знайшли належне відображення у висновках, сформульованих за результатами проведеного наукового аналізу.

Об'єкт і предмет дослідження визначені відповідно до його мети та завдань, що забезпечило логічність наукового пошуку, комплексність розгляду проблематики та сприяло досягненню поставлених дослідницьких цілей. Об'єктом дослідження авторкою було виокремлено сімейні та цивільні процесуальні відносини, пов'язані із розподілом майна подружжя.

Структура роботи, логіка викладення матеріалу та використаний науковий стиль свідчать про достатній рівень фахової підготовки здобувачки. Авторкою продемонстровано вміння працювати з науковими джерелами, критично їх аналізувати, а також використовувати положення національного й міжнародного законодавства та матеріали судової практики для досягнення поставлених дослідницьких цілей. На основі проведеного аналізу дисертантка обґрунтовано сформулювала власні наукові положення, висновки та практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення правового регулювання досліджуваних відносин.

Достовірність і наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційна робота є самостійним науковим дослідженням, у якому авторка комплексно розкрила обрану проблематику та запропонувала власне бачення шляхів її вирішення. Дослідження характеризується послідовністю викладу матеріалу, належним рівнем аргументації та обґрунтованістю сформульованих висновків. На особливу увагу заслуговують запропоновані авторкою рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства, які можуть бути використані у подальшому розвитку правового регулювання відповідних суспільних відносин.

Робота ґрунтується на ґрунтовному опрацюванні наукової літератури, положень національного та зарубіжного законодавства, а також матеріалів судової практики. Залучення широкого кола джерел забезпечило комплексний підхід до дослідження та належний рівень обґрунтованості отриманих результатів.

Дисертація відповідає вимогам, встановленим до наукових праць такого рівня. Її структура є логічною та внутрішньо узгодженою, охоплює всі необхідні складові наукового дослідження: анотацію, вступ, основну частину, висновки та додатки. Сформульовані авторкою положення та висновки характеризуються науковою новизною, аргументованістю та достатнім ступенем повноти у висвітленні досліджуваної проблематики.

Так, у першому розділі дисертації *"Теоретико-правові засади визначення розподілу майна подружжя"* дисертантка здійснила комплексний аналіз поняття, правової природи та змісту інституту розподілу майна подружжя. Авторка обґрунтовує, що цей інститут є самостійним елементом сімейного права, спрямованим на врегулювання відносин, пов'язаних зі зміною правового режиму спільного майна подружжя. Особливу увагу приділено розмежуванню понять розподілу, поділу та виділу майна, а також визначенню способів і форм реалізації права подружжя на розподіл спільного майна. Доведено, що розподіл майна може здійснюватися в договірному, медіаційному або судовому порядку, а його результатом є припинення або трансформація режиму спільної сумісної власності.

Вагоме місце у дослідженні відведено історико-правовому аналізу становлення та розвитку правового регулювання майнових відносин подружжя на українських землях. На підставі вивчення пам'яток права різних історичних періодів встановлено, що сучасне розуміння розподілу майна подружжя сформувалося поступово та безпосередньо пов'язане із закріпленням принципу спільності майна, набутого під час шлюбу. Авторка простежує еволюцію правового регулювання від переважання режиму роздільності майна до законодавчого визнання спільної сумісної власності подружжя та формування сучасних механізмів її поділу. Зроблено висновок, що становлення цього

інституту відображає загальні тенденції розвитку сімейного права та посилення гарантій майнових прав подружжя.

Окремий напрям дослідження присвячено аналізу законодавства держав Європейського Союзу у сфері розподілу майна подружжя. Проведене порівняльно-правове дослідження засвідчило існування різних моделей правового регулювання, які поєднують договірні та судові механізми вирішення майнових спорів між подружжям. Авторка звертає увагу на поширені в європейській практиці способи розподілу майна, зокрема продаж спільного майна з подальшим розподілом отриманих коштів, визначення компенсаційних виплат, а також використання спеціальних механізмів щодо нерухомого майна. Узагальнення зарубіжного досвіду дало підстави для висновку про доцільність подальшого вдосконалення національного законодавства шляхом розширення способів розподілу майна подружжя та впровадження більш гнучких позасудових процедур врегулювання відповідних спорів.

У другому розділі *"Прикладні питання розподілу подружнього майна у договірному та судовому порядку"* основну увагу зосереджено на особливостях договірного врегулювання питань розподілу майна подружжя. Авторка виходить із того, що пріоритетним способом вирішення майнових питань між подружжям має бути досягнення взаємної згоди щодо порядку та умов розподілу спільного майна. У роботі обґрунтовується доцільність письмової форми відповідних домовленостей, що сприятиме належному захисту прав сторін у разі виникнення спору. Значну увагу приділено аналізу шлюбного договору та інших сімейно-правових договорів, за допомогою яких може бути врегульовано питання розподілу майна. На підставі проведеного дослідження запропоновано розширити законодавче регулювання таких договорів шляхом визначення їх видів, істотних умов та способів розподілу майна, які можуть застосовуватися за домовленістю сторін.

Окремий блок висновків стосується ролі медіації у врегулюванні майнових спорів між подружжям. Авторка розглядає розподіл майна як процес, що може послідовно проходити договірний, медіаційний та судовий етапи. При

цьому медіація визначається як ефективний інструмент досягнення компромісу між сторонами за відсутності домовленості щодо добровільного поділу майна. У роботі наголошується на необхідності більш активного використання позасудових способів врегулювання сімейних конфліктів та обґрунтовується пропозиція щодо запровадження обов'язкової спроби медіації перед зверненням до суду з позовом про розподіл майна подружжя.

Досліджуючи судовий порядок розподілу майна подружжя, авторка звертає увагу на те, що чинне сімейне законодавство передбачає лише окремі способи такого розподілу, тоді як судова практика фактично використовує ширший перелік механізмів. У роботі аналізуються можливості застосування різних способів припинення режиму спільної власності, зокрема виділу майна, визначення часток та розподілу коштів, отриманих від відчуження спільного майна. Водночас обґрунтовується недоцільність застосування формального поділу майна в судовому порядку, оскільки такий підхід не забезпечує остаточного вирішення конфлікту між сторонами та може породжувати нові спори щодо подальшої долі майна.

Важливе місце у висновках відведено аналізу судової практики щодо відступу від принципу рівності часток подружжя та застосування строків позовної давності у майнових спорах. Авторка зазначає, що хоча принцип рівності часток залишається основоположним, суди можуть відходити від нього за наявності істотних обставин, пов'язаних із невиконанням одним із подружжя своїх сімейних чи майнових обов'язків. Особливу увагу приділено проблемі врахування заборгованості зі сплати аліментів як підстави для зміни розміру часток у спільному майні. Крім того, запропоновано уніфікувати підходи до визначення строків позовної давності у спорах, що впливають із договорів про розподіл майна подружжя, а також удосконалити підходи до вибору належних способів судового захисту у відповідній категорії справ.

У третьому розділі «*Розподіл окремих видів спільного майна подружжя*» розглянуто особливості розподілу окремих видів майна подружжя, які найчастіше викликають труднощі у правозастосуванні. Значну увагу приділено питанням розподілу боргових зобов'язань, що виникають у зв'язку з

отриманням кредитних коштів в інтересах сім'ї. Авторка обґрунтовує, що такі зобов'язання мають враховуватися під час розподілу спільного майна, якщо кредит був отриманий у період шлюбу та використаний для задоволення потреб сім'ї. Водночас наголошується, що борги, пов'язані з особистими інтересами одного з подружжя або набуті до укладення шлюбу, не можуть вважатися спільними. Окремо звертається увага на необхідність участі кредитора або іпотекодержателя у справах про розподіл майна, придбаного за кредитні кошти, оскільки результати такого розподілу можуть впливати на реалізацію його майнових прав та законних інтересів.

Авторка аналізує також окремо зміни законодавства, які надали об'єктам незавершеного будівництва самостійне правове значення та забезпечили додаткові гарантії захисту майнових прав на них. На підставі узагальнення судової практики зроблено висновок про відсутність єдиного підходу до вирішення спорів щодо незавершеного будівництва, оскільки одні суди розглядають такі об'єкти як сукупність будівельних матеріалів, тоді як інші визнають їх окремим об'єктом майнових прав. У роботі обґрунтовується доцільність відмови від практики поділу використаних будівельних матеріалів та надання переваги таким способам розподілу, які забезпечують реальний захист прав сторін, зокрема передачі об'єкта одному з подружжя з виплатою компенсації іншому або виділу частки в натурі з урахуванням конкретних обставин справи.

У дисертаційному дослідженні зроблено чимало інших важливих висновків та пропозицій, які заслуговують на позитивну оцінку.

Авторка дисертації Павлова Анна Сергіївна провела ґрунтовний аналіз доволі значної кількості наукових джерел, що свідчить про високий теоретичний рівень дослідження та є додатковим підтвердженням актуальності та верифікованості висновків.

Методологічну основу дисертаційного дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання, застосування яких забезпечило всебічне вивчення проблематики розподілу майна подружжя. Використання діалектичного, формально-логічного та системно-структурного

методів дало можливість розкрити правову природу цього інституту, визначити його місце в системі сімейного права, а також дослідити особливості договірної та судового порядку розподілу майна. Історико-правовий метод дозволив простежити еволюцію правового регулювання майнових відносин подружжя на українських землях, тоді як порівняльно-правовий метод був використаний для аналізу зарубіжного досвіду та виявлення можливостей удосконалення національного законодавства. Сукупність застосованих методів забезпечила належний рівень наукової обґрунтованості отриманих результатів і сформульованих висновків.

Побудова дослідження є послідовною та обґрунтованою, що дало змогу авторці комплексно проаналізувати теоретичні та практичні аспекти інституту поділу спільного майна та належним чином висвітлити дискусійні питання у цій сфері правового регулювання.

Наукове та практичне значення отриманих результатів Практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає у можливості їх багатопланового використання в різних сферах правової діяльності. У науково-дослідній площині сформульовані висновки та пропозиції можуть слугувати теоретичною основою для подальшого вивчення проблематики поділу майна подружжя в межах сімейного права.

У навчальному процесі положення дисертації доцільно використовувати під час викладання навчальних дисциплін «Сімейне право», «Проблеми сімейного права» та «Джерела сімейного права», що підтверджується відповідним актом впровадження результатів у освітній процес (Акт про реалізацію результатів наукових досліджень в освітній процес Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова від «18» травня 2026 року, додаток В). Це сприятиме поглибленню теоретичної підготовки здобувачів освіти та формуванню практичних навичок у сфері сімейного права.

У нормотворчій сфері результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення чинного сімейного законодавства в частині правового регулювання розподілу майна подружжя (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження Павлової Анни Сергіївни в законотворчу

діяльність від «19» травня 2026 року). У правозастосовній діяльності судових та інших юрисдикційних органів напрацювання дисертації мають потенціал для підвищення ефективності вирішення спорів, що виникають із сімейних правовідносин.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Детальне ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження Павлової А. С., опублікованими працями за темою дисертації надає можливість зробити висновок, що основні результати дисертаційного дослідження повністю відображено в 3 наукових статтях у фахових виданнях України, 1 науковій статті в наукових періодичних виданнях іншої держави та 5 тезах доповідей на конференціях та інших наукових заходах, що підтверджує достатній рівень апробації результатів дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У дисертаційному дослідженні, а також у публікаціях Павлової А. С., які оприлюднюють результати наукової роботи не виявлено порушень академічної доброчесності, у тому числі академічного плагіату, самоплагіату, фабрикацій чи фальсифікацій. Авторка використала наукову літературу, нормативні акти та інші джерела, дотримуючись законодавства України про авторські права та суміжні права, надала повну і достовірну інформацію про результати свого дослідження, що підтверджує відсутність плагіату та самоплагіату у роботі.

Зауваження та дискусійні положення, які викладені в дисертації. Загалом високо оцінюючи науковий рівень проведеного дослідження, його обґрунтованість, достовірність та новизну отриманих результатів, варто водночас звернути увагу на окремі дискусійні положення, які доцільно додатково обговорити під час публічного захисту:

1. Зауважено, що *об'єктом дослідження є сімейні та цивільні процесуальні відносини, пов'язані із розподілом майна подружжя.* Варто все ж було розширити об'єкт, вказавши також цивільні правовідносини, які безпосередньо впливають на регулювання майнових відносин подружжя, зокрема в аспекті договірних конструкцій та зобов'язальних відносин. Крім того, з огляду на процеси рекодифікації приватного права та тенденцію до

зближення сімейного і цивільного регулювання, доповнений об'єкт дослідження цивільними правовідносинами у вступі, відповідав би у більшій мірі змісту та предмету дисертаційного дослідження.

2. Дискусійним є висновок автора, що вперше сформовано дефініцію *«визначено поняття розподілу майна подружжя як особливого інституту сімейного права, який врегульовує правовідносини, пов'язані зі змінами в правовому режимі майна подружжя, що знаходиться в спільній сумісній власності через застосування таких способів розподілу, як фактичний поділ, формальний поділ, виділ чи розподіл майна шляхом його відчуження за допомогою таких інструментів розподілу як: поділ майна в натурі, присудження майна одному з подружжя із виплатою відповідної грошової компенсації іншому з подружжя в разі поділу неподільного майна, визначення часток в майні кожного подружжя, передачі частини майна одному з подружжя в приватну власність, розподіл коштів чи іншого майна, отриманих у результаті відчуження спільного майна подружжя»* як порядку відновлення правового зв'язку між матір'ю, батьком, які позбавлені батьківських прав, та дитиною, або між усиновлювачем, який був записаний матір'ю, батьком усиновленої ним дитини, і цією дитиною, що здійснюється судом за наявності підстав, установлених законом, в інтересах дитини». Запропоноване визначення «розподілу майна подружжя» як самостійного інституту сімейного права є надто розширеним і певною мірою громіздким за змістом, оскільки поєднує як загальнотеоретичні положення, так і детальний перелік способів та інструментів його реалізації. Це ускладнює виокремлення ключової сутності поняття та може зменшувати його чіткість як наукової дефініції. Додатково варто врахувати, що Сімейний кодекс України оперує усталеним терміном «поділ майна подружжя», тоді як запропонована категорія «розподіл майна» потребує чіткішого співвідношення із законодавчою термінологією, аби уникнути термінологічної неузгодженості.

3. Також, вважаємо дискусійним висновок автора про те, що вперше *«запропоновано серед видів розподілу майна подружжя поруч із судовим та договірним виділяти також розподіл майна подружжя за допомогою медіації,*

що завершується укладенням угоди за результатами медіації, якою передбачається розподіл майна подружжя». На наш погляд, запропонований підхід щодо виокремлення поряд із судовим та договірним також «розподілу майна подружжя за допомогою медіації» викликає певні застереження, оскільки медіація за своєю правовою природою є не самостійною формою поділу майна, а лише процедурою врегулювання спору, результатом якої виступає домовленість сторін. У такому випадку фактичним юридичним інструментом залишається саме договір, укладений за результатами медіації, що ставить під сумнів доцільність виділення медіаційного «виду» поділу як окремої самостійної категорії.

4. Потребує додаткового теоретичного та практичного аналізу висновок автора, що *«вперше визначено поняття «взаємна згода подружжя на здійснення розподілу спільного майна» як згоду, правочин, домовленість обох з подружжя (дружини та чоловіка), які дійшли консенсусу вчинити дії щодо розподілу спільного майна, зокрема щодо визначення умов та способів такого розподілу»*. Запропоноване визначення «взаємної згоди подружжя на здійснення розподілу спільного майна» потребує певного уточнення, оскільки фактично ототожнює згоду, домовленість і правочин, що не є тотожними правовими категоріями. Таке змішування понять може ускладнювати їх розмежування в теорії та практиці сімейного права. Крім того, не до кінця чітко визначено правову форму реалізації такої згоди, що має істотне значення для подальшого правозастосування, зокрема у випадках судового вирішення спорів щодо майна подружжя.

Висловлені зауваження мають характер наукових уточнень і спрямовані на подальше вдосконалення окремих положень та рекомендацій, не знижуючи загальної позитивної оцінки проведеного дослідження. Вони покликані стимулювати наукову дискусію та можуть бути враховані у подальших наукових розробках щодо поділу майна подружжя.

Загальний висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Дисертаційне дослідження Павлової Анни Сергіївни за темою «Розподіл майна подружжя у сімейному праві», є завершеною самостійною

кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати з розробки теоретичних і практичних аспектів у сфері поділу майна подружжя.

Дисертаційна робота Павлової Анни Сергіївни за темою «Розподіл майна подружжя у сімейному праві», за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам п. 10 Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283) та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка – Павлова Анна Сергіївна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри цивільного права та
процесу Державного вищого
навчального закладу «Ужгородський
національний університет»**

Менджул Марія Василівна